

OBČA STILISTIKA – IZPITNE TEME za 1. kolokvij

I.

1. Predhodniki stilistike. IVA

Stilistika je ena mlajših jezikoslovnih disciplin, kot samostojna se je razvila v 2. polovici 19. stoletja. Od takrat je znan tudi njen naziv. Predhodnice stilistike so bile različne vede, ki so se postopoma združevale. V **ANTIKI** so bile na mestu stilistike retorika, poetika in dialogika. V stari Grčiji je kot predhodnica stilistike imela **največji pomen retorika**. Bila je eden glavnih šolskih predmetov in veda o tem, kako govoriti, da bi bili privlačni in prepričljivi. Umetnost govora je bila pomembna zato, ker je v 5. in 4. stol. pr. n. št. malo ljudi znalo pisati in brati. Sosporočanje (komuniciranje) se je uresničevalo z živim stikom – govorjenjem. V grški demokraciji je bilo namreč pomembno, da so na ljudskih zborovanjih z govori vplivali na someščane, zato da bi jih prepričali o svojih idejah in vplivali na politični razvoj. Obstajale so tri glavne vrste govorov: sodni, slavnostni in politični. Iz znanih sodnih procesov, sestankov sveta idr. so se kmalu razvile sistematizacije govorniških prvin ter analize in imitacije slavnih govorov (npr. Isokratovih, Lizijevih in Demostenovih).

Pri **starih Rimljanih** se je stilistika razvijala podobno kot pri Grkih v okviru treh omenjenih ved. Najpomembnejši za razvoj »stilističnih« disciplin sta bili **KLASIČNO** (80 pr.–14 n. št.) in **POKLASIČNO** obdobje. Razvili sta se dve nasprotujoči si stilistični smeri: **analogija** (analogisti) in **anomalija** (anomalisti). Med prvimi je znani predstavnik **Cezar**, prednost je dajal stvarnosti, pravilnosti in nasprotoval vsaki anomaliji, samovolji in izumetničeni skladnji. Znani predstavnik anomalistov pa je Cicero, avtor znanega dela o retoriki: *De Oratore*. Menil je, da je treba govoriti okrašeno in rabiti posebne izraze. Dober govornik zna govoriti prepričljivo in tako, da doseže poslušalca in umetniški učinek. Že pri Ciceru obstajajo znaki **FUNKCIJSKEGA** razumevanja: pri vsakem sporočanjem položaju je treba imeti pred očmi, kaj je primerno. Govor je treba prilagoditi **predmetu** govora ter tvorcu in naslovniku.

Poetiko so razvili že v stari Grčiji in se je ukvarjala s tvorbo umetnostnega dela. Razlika med njo in retoriko je bila v tem, da se je poetika osredotočala na problematiko formuliranja misli pred govorom, retorika pa na formulacijo govornega pojava. Za prvega teoretika štejemo Aristotela, ki je avtor prve knjige te stroke, *Poetika*. Njegova členitev umetnosti na liriko, epiko in dramatiko se v osnovi ohranja še danes. Medtem ko se je del retorike razvil v stilistiko, se je poetika razvijala samostojno kot literarna teorija. Tretja veda predhodnica je bila **DIALOGIKA**, tj. nauk o pogovoru, razpravi in metodah prepričevanja. Dialog se je štel za nujno znanje, vprašanja so bila zastavljena tako, da de je moral sogovornik dajati pričakovane odgovore. Velik poudarek obliki dialoga kot najprimernejši za izmenjavo znanstvenih spoznanj je dajal znani avtor **Sokrat**. Podobno kot retorika se je tudi dialogika postopoma vključevala v stilistiko in izgubljala svojo samostojnost.

TOREJ: Temelji S. so bili dani v **ANTIKI** z deli o zgradbi govora, med katerimi sta najstarejši Aristotelovi *Poetika* in *Retorika*. Veliko prvin se je iz teh del preneslo tudi v sočasno stilistiko in poetiko, npr. nasprotje med umetnostnimi in neumetnostnimi besedili, med govorno in pisano besedo, pozornost, usmerjena na estetsko funkcijo. Šele romantika je utemeljila današnji pojem **STIL**.

2. Aristotelove stilne kvalitete in stilne ravni. IVA

Aristotel (384–322 pr. n. št.) in njegovi učenci so veliko pozornost posvečali razvrščanju in formulaciji misli, torej dispoziciji in elokuciji pri nastajanju govora. Njihova razmišljanja so poudarjala **ŠTIRI STILNE KVALITETE**: pravilnost, jasnost, primernost in lepota (veljajo še danes) ter razlikovanje **TREH STILNIH RAVNI**: visoki, srednji in nizki stil, izmed

katerih ima vsaka svoj delež pesniškega okrasja: trope in figure. To vse so bila vprašanja **STILA**, ki pa takrat še niso bila tako poimenovana.

3. Izvor izraza stil in njegov razvoj v današnji pomen. **ANDREJA Š**

Izraz **STILUS** je v antiki in vse do 15. stoletja poimenoval leseno ali kovinsko pisalo. Metonomično se je ta pomen besede prenesel na pomen »način pisanja in govorjenja«, kmalu tudi na pomen osebnega izražanja.

4. Cicero in funkcijsko razumevanje jezika. **ANDREJA Š**

Pri starih rimljanih sta se razvili dve stilistični smeri: **analogija (Cezar)**, ki je dajala prednost stvarnosti, pravilnosti, nasprotovala pa vsaki anomaliji, samovolji in izumetničeni skladnji; in **anomalija (Cicero)**. Cicero je zagovarjal okrašenost govora in uporabo posebnih izrazov. Dober govornik zna govoriti oreoričljivo in tako, da doseže poslušalca in umetniški učinek. Pri Ciceru se tudi kažejo znaki **funkcijskega razumevanja**: pri vsakem sporočanju je treba imeti pred očmi, kaj je primerno. Govor je treba prilagoditi predmetu govora ter tvorcu in naslovniku.

5. Novi vek in različne teorije stila. **VERONIKA**

NOVI VEK (od 15. stol.) ohranja kontinuiteto s Cicerovimi oz. Aristotelovimi stilističnimi načeli, po drugi strani pa odpira pot stilistiki kot samostojni znanstveni disciplini ob retoriki in POETIKO. Romantika je utemeljila današnji pojem **STIL**. Sprva je bil predmet **S. le PISANI** jezik, kar je povezano z izvorom besede (pisalo), govorni jezik je bil stvar **RETORIKE**. Za romantiko je značilna prerezporeditev stilov: nizki stil potane visoki, visoki pa postane **NIZKI**.

17. stoletje: FRANCOSKA POETIKA: opredeljuje 3 stile: visoki (za umet. Dela), srednji (izrazi za boljšo družbo), nizki (za komedijo, za slabšo družbo).

18. stoletje: M.V. LOMONOSOV – stile je razvrstil klasično: visoki (za epe, ode...), srednji (drama, satire, korespondenca), nizki (komedija, pripovedke, vsaka literatura).

Šele 19. stol. je z razvojem jezikoslovja in literarne vede prineslo nazorsko in metodološko pestrost. Začele so se razvijati različne med seboj nepovezane *stilistične teorije*, odvisne od prevladujoče filozofije in razvoja jezikoslovja:

- začetek 19. stol **Wilhelm von HOMBOLDT** – **IDEALISTIČNI PRISOTOP**: funkcijski stil: ločuje poezijo od proze. Izbor sredstev utemeljuje gleda na različna človekova duševna stanja = idealistični pristop, ki so ga spremenili ruski in češki jezikoslovci, zbrani v **PRAŠKEM LINGVISTIČNEM** krožku;

- **MLADOGRAMATIČNI ZGODOVINSKO-ETIMOLOŠKI PRISTOP**: določa ga **POZITIVIZEM**, ki se ni poglobljajal v celotno sestavo dela.

JEZIKOSLOVNA STILISTIKA – se začne razvijati **na začetku 20. stol.**

EKSPRESIVNO – EMOCIONALNA stilistika: v okviru ženevsko-francoske jezikoslovne šole, ustanovitelj je bil **Ch. Bally**. Meni, da je v konkretni jezikovni informaciji vedno nekaj od jezika in nekaj od človeka, ki daje informacijo. O **stilistiki** meni, da je to nauk o izrazih, ki kažejo čustveno življenje človeka. Stilistika mora ugotavljati tisto, kar je zunaj logike. Veliko pozornost tako posveča **SINONIMIJI** – sredstvu za izražanje emocionalnih odtenkov. Precenjeval je emocionalnost v jeziku. Ker se je v svoji stilistiki kar v dveh tretjinah posvečal ekspresivno-emocionalnim sredstvom, se njegova stilistika imenuje ekspresivno-emocionalna. Z njo je: a) uvedel opisno stilistiko; b) stilistiko postavil kot jezikoslovno disciplino; c)

pokazal, da stilna sredstva tvorijo sistem. Ballyjeva Stilistika (1909) je začetek jezikoslovne S.

FORMALISTIČNA SMER: V Rusiji - vzporedno z emocionalno stilistiko. (**Šklovski, Jakobson**). Pri analizi je v ospredju oblika: kompozicija, stavek, beseda, zvok. Metode jezikovne analize so prenesli v poetiko in literarno teorijo.

STRUKTURALISTIČNA SMER: F. de Saussure. Izhaja iz teze, da je jezik sistem, ki je nadčasen in nadprostorski, dan inherentno, literarno delo pa je samostojen sestav, ki je odvisen od situacije njegovega nastanka. V literarnem delu so jezikovne, vsebinske in kompozicijske prvine v vzajemnem razmerju, soodvisne, in se dopolnjujejo. Nova smer je odklon od mladogramatične in pozitivistične analize izoliranih prvin.

CAMBRIŠKA ŠOLA: V Britaniji v tem času vznika cambriška šola (J. A. Richards, W. Empson), veliko pozornost je posvečala metafori. Richards je dokazoval, da je vsaka misel metaforična. Njegove termine v zahodni stilistiki uporabljajo še danes.

ZDA – "new criticism", nova kritika, ki v nasprotju s cambriško šolo uporablja strukturalistične metode. Gre za analitično kritiko, ki sicer pri delu z besedilom izhaja iz jezika, presoja zunanje kazalnike, a jih vrednoti po literarnih vidikih (C. Brooks, R. P. Blackmur, R. P. Warren).

Od **50. let 20. stoletja dalje** govorimo o relativnem osamosvajanju jezikoslovne stilistike od literarne vede. Tako je jezikoslovna stilistika postala relativno samostojen del jezikoslovja, ki proučuje: a) izrazna sredstva (jezikovna in izvenjezikovna), ki sodelujejo pri zgradbi jezikovnih pojavov; b) vprašanja zgradbe in strukture besedila; c) stilno diferenciacijo jezikovnih pojavov. Literarnovedna stilistika je del literarne teorije, ki se ukvarja s sredstvi, pomembnimi za zgradbo literarnega umetniškega dela.

6. Kaj je stilistika? **ALENKA & IVA**

Stilistika je veda o stilu kot načinu izražanja in oblikovanja. Je nauk o izboru in načinu rabe jezikovnih, nejezikovnih ali umetniških sredstev in postopkov, uveljavljenih v sporočanju.

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika:* Stilistika je veda, ki raziskuje stilna sredstva bodisi jezika (stilistika jezika) bodisi stilne značilnosti besedil, razlaga njihovo iz besedila izhajajočo doživljajno vrednost (stilistika besedila). Je tudi veda, ki preučuje funkcijske zvrsti (t. i. funkcijska stilistika). >>> To je Toporišičeva razlaga, ki pa jo Korošec bolj ali manj očitno zavrača!

7. Kaj je jezikoslovna stilistika? **ALENKA**

→ Lingvostilistika

-Jezikovna stilistika je mlada jezikoslovna disciplina, ki se je razvila šele v 20. stoletju.

-Je veda o izbirnih možnostih jezika (leksikalne, skladske, oblikoslovne, glasovne) glede na namen → praktična, funkcijska.

-Je jezikoslovna disciplina, ki raziskuje in z analizo posameznih besedil ugotavlja splošne zakonitosti stilizacije jezikovnih pojavov.

-Je prekrivno področje literarne teorije in jezikoslovja; zanimajo jo vsa besedila (umetnostna in neumetnostna → oblika besedila, njegova jezikovna zgradba, razpoznati in spoznati izrazna sredstva in njihovo vlogo v besedilu); -je nadgradnja spoznavanja jezika

-Kot vsaka jezikoslovna disciplina ima svojo paradigmatico (ki jo tvori celota stilnih značilnosti izraznih sredstev) in sintagmatiko (ki jo tvori združevanje izraznih sredstev, ki tvorijo plat besedila).

- o zgodovini jezikovne stilistike: začne se razvijati na začetku 20. stoletja v okviru ženevsko-francoske jezikoslovne šole, katere ustanovitelj je bil Ch. Bally. Meni, da je v konkretni jezikovni informaciji vedno nekaj od jezika in nekaj od človeka, ki daje informacijo. O stilistiki meni, da je to nauk o izrazih, ki kažejo čustveno življenje človeka. Stilistika mora ugotavljati tisto, kar je zunaj logike. Veliko pozornost tako posveča SINONIMIJI – sredstvu za izražanje emocionalnih odtenkov. Precenjeval je emocionalnost v jeziku. Ker se je v svoji stilistiki kar v dveh tretjinah posvečal ekspresivno-emocionalnim sredstvom, se njegova stilistika imenuje ekspresivno-emocionalna. Z njo je: a) uvedel opisno stilistiko; b) stilistiko postavil kot jezikoslovno disciplino; c) pokazal, da stilna sredstva tvorijo sistem. Ballyjeva Stilistika (1909) je začetek jezikoslovne S.

Vzporedno se začne v Rusiji razvijati smer, ki je v zgodovini jezikoslovja in literarne vede poimenovana formalistična stilistika (Šklovski, Jakobson). Pri analizi je v ospredju oblika: kompozicija, stavek, beseda, zvok. Metodo jezikovne analize so prenesli v poetiko in literarno teorijo.

F. de Saussure pa je začetnik strukturalistične stilistike. Izhaja iz teze, da je jezik sistem, ki je nadčasen in nadprostorski, dan inherentno, literarno delo pa je samostojen sestav, ki je odvisen od situacije njegovega nastanka. V literarnem delu so jezikovne, vsebinske in kompozicijske prvine v vzajemnem razmerju, soodvisne, in se dopolnjujejo. Nova smer je odklon od mladogramatične in pozitivistične analize izoliranih prvin.

V Britaniji v tem času vznika cambriška šola (J. A. Richards, W. Empson), veliko pozornost je posvečala metafori. Richards je dokazoval, da je vsaka misel metaforična. Njegove termine v zahodni stilistiki uporabljajo še danes.

ZDA – "new criticism", nova kritika, ki v nasprotju s cambriško šolo uporablja strukturalistične metode. Gre za analitično kritiko, ki sicer pri delu z besedilom izhaja iz jezika, presoja zunanje kazalnike, a jih vrednoti po literarnih vidikih (C. Brooks, R. P. Blackmur, R. P. Warren).

Od **50. let 20. stoletja dalje** govorimo o relativnem osamosvajanju jezikoslovne stilistike od literarne vede. Tako je jezikoslovna stilistika postala relativno samostojen del jezikoslovja, ki proučuje: a) izrazna sredstva (jezikovna in izvenjezikovna), ki sodelujejo pri zgradbi jezikovnih pojavov; b) vprašanja zgradbe in strukture besedila; c) stilno diferenciacijo jezikovnih pojavov. Literarnovedna stilistika je del literarne teorije, ki se ukvarja s sredstvi, pomembnimi za zgradbo literarnega umetniškega dela.

*ta zgodovinski del je iz 2. predavanj (13. 10. 2004) in je na spletnem referatu pod študijskimi gradivi, tako da je možno (me ni bilo na predavanjih), da je med a.), b.), c.) variantami pravilna je ena

Predmet lingvostilistike po O. Akhmanovi: Jezikovne enote so deli sporočanjaškega sistema, katerih primarna vloga je prenašati informacijo. Če pridobijo kakšno drugačno vrednost, če so uporabljene za druge namene, to vedno pomeni nekaj dodatnega, pomožnega glede na njihovo glavno vlogo. In ta dodatna vloga je predmet lingvostilistike.

8. Razlike in prekrivna področja med jezikoslovno in literarno stilistiko. ALENKA

Jezikovni stil, ki je predmet jezikovne stilistike, se nanaša na formalne strani besedil različnih vrst; literarni stil pa obsega obliko, notranji ustroj, kompozicijo in idejno-tematsko zgradbo literarnih besedil.

9. Stil na splošno. VERONIKA & IVA

STIL – izvor poimenovanja

Gr. stylos, lat. stilus – pisalo, v starem veku so s tem pisali na lesene ploščice

Metonimični prenos – način pisanja in govorjenja, osebno izražanje

KAJ JE STIL NASPLOH?

Govorimo o stilu v smislu z mnogimi človeškimi dejavnostmi (stil govorjenja, stil frizure, stil oblačenja...)

STIL = pojem, ki ga lahko apliciramo na dve ali več entitet, ki so v bistvu enake, razlikujejo pa se po posameznih značilnostih, ki pa ne spreminjajo bistva entitet. Npr.: Cerkev; baročna, romanska cerkev, ki je še vedno cerkev

Frizura – okras na glavi – različne frizure – razlikujejo se po manj bistvenih stvareh

STIL – SLOG: nenatančna vsakdanja raba

STIL

1. kar je določeno z izborom in uporabo izraznih, oblikovnih sredstev v posameznem delu ali v več delih: analizirati, opisati stil avtorja, dobe; oblikovati nov stil; umetnostni stili smeri; stili v glasbi / Cankarjev, Jakopičev stil / ima jedrnat, slikovit stil *se jedrnato, slikovito izraža*, *ling.* stil *tipični izbor jezikovnih prvin v besedilu*; časopisni stil *časopisna zvrst jezika*; *lit.* baladni stil; *um.* baročni stil

SLOG

1. kar je določeno z izborom in uporabo izraznih, oblikovnih sredstev v posameznem delu ali v več delih: določiti, proučevati slog; arhitekturni, glasbeni slog, umetnostni slogi, slog v književnosti / hiše v alpskem, panonskem slogu; biblijski slog, osebni slog pisanja/ Jakopičev, Prešernov slog / ima jedrnat slog *se jedrnato izraža*

- Pomen je popolnoma enak.
- STIL ima v 1. pomenu že terminološko gnezdo, kar SLOG nima.
- V jezikoslovnju govorimo o stilu!
- Na ravni pomenov sta sinonima, razlikujeta pa se na področju rabe
- 2. in 3. pomen sta si enaka
- Iztržki pa niso enaki! Na pomenski ravni sta si besedi enaki, dejansko pa se razlikujeta.
- 4. pomen je tudi enak: pri slogu imamo veliko terminološko gnezdo (ppt odprti slog, črkovni slog, krajevni slog, tajni slog, slikovni slog ...)

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika*: Stil je izraba prostih variantnih danosti: zlasti sredstev kakega jezika; katere koli jezikovne ravnine; časovnih, funkcijskih, socialnih zvrsti jezika; stalnih oblik sporočanja; zgradbenih značilnosti besedila; merjenosti besede; stilnih formacij; subjektivnega ali objektivnega tona. Kjer ni izbire, ni stila. Sopomenka = slog.

10. Stil v jeziku. TANJA M

Imamo številne definicije:

- stil je eno od načel zgradbe jezika (Hausenblas)

Jezik gradimo, stil upoštevamo kot načelo pri zgradbi enega besedila.

- 6 definicij jezikovnega stila (Korošec)

11. Sistemski vidik stila. TANJA M

Stil kot pojavnost je vsebovan v jezikovnem sporočilu, zato po saussurjevski dihotomiji spada k parole, torej k uporabi jezika, ne k jeziku kot sistemu (kot *langue*)

12. Postopkovni vidik stila. TANJA M

Stil kot kompleks lastnosti jezikovnega sporočila se dosega z izborom iz danih jezikovnih sredstev jezika kot sistema, zato se stil kaže na vseh ravneh jezika

13. Teleološki vidik stila. TANJA M

Izbor je sestavina jezikovne dejavnosti, katere namen je sporočanje (komuniciranje), zato je izbor odvisen od čisto določenega cilja tvorčevega sporočanja

14. Vidik prezentacije stila TANJA M.

Stil se ne kaže nikjer drugje kakor v besedilu, v rezultatu jezikovne dejavnosti, v besedilu kot komunikatu, pa naj bo to v njegovi pisni vidni ali govorno-slušni podobi ali v obeh hkrati

15. Besedilovni vidik stila. TANJA M

V besedilu se stil kaže s svojevrstno organizacijo jezikovnih prvin, tako da je stil – poleg vsebinskih in jezikovnosistemskih – ena od konstitutivnih prvin besedila

16. Sporočanski vidik stila. TANJA M

Za jezikovni stil (kakor tudi za druge nejezikovne stile) velja, da v sporočanjih deluje edino pod pogojem, da tvorec in naslovnik razpolagata z obema skupno vrednostjo koda

17. Kaj so sopomenke? EVA

Sopomenke ali **sinonimi** so temeljna jezikovnostilistična prvina in glavni del načel in metod lingvostilistične raziskave. To preprosto pomeni, da je pisna in glasovna podoba dveh ali več besed različna, njun oziroma njihov pomen pa je zelo podoben. Razlike med sopomenkami ni v dejanski vsebini, ampak v stilističnih konotacijah, ki se jih držijo. Sopomenke najbolje opišemo kot tematske skupine.

Sopomenke so članice tematske skupine, ki:

1. pripadajo enemu in istemu delu govora in
2. so si tako podobne v leksikalnem pomenu, da njihovo razlikovanje potrebuje posebno obravnavo.

Primer: *umreti* – *preminiti* – *crkniti* (Vse te besede imajo različne pisne in glasovne podobe, njihov pomen pa je v grobem isti, in sicer »prenehati živeti«. Te besede so sinonimi in sestavljajo verigo, ki jo imenujemo triada. *Umreti* je nevtralna beseda. *Crkniti* ima negativno konotacijo in je neformalna beseda, *preminiti* pa pozitivno konotacijo in je knjižna beseda. Vmes med temi besedami se nahaja še vrsta sopomenk ali sopomenskih izrazov, kot npr.: *stegniti se*, *stegniti pete*, *iti rakom žvižgat*, *iti na oni svet*, *izdihniti*, *Bog ga je poklical k sebi* ..., se pravi triado lahko razširimo)

18. Kako jezikoslovna stilistika obravnava sopomenke? EVA

Poznamo dve metodi delovanja sinonimov:

1. **inherentno in adherentno zaznamovano** ter
2. **kopičenje sinonimnih besed.**

V jeziku ni čistih (popolnih) sopomenk oziroma jih je zelo malo. Ko namreč gradimo zaporedje sopomenk, je skrajno desna beseda semantično/pomensko vedno bolj razrahljana glede na besede, ki stojijo levo od nje. Prava sopomenskost je torej prej redkost kot pravilo, zato raje govorimo o besedah, ki se nanašajo na »splošno« idejo.

Primer: *izsiljevalski – ožemalski – lakomen – skopuški – stiskaški* (To je zaporedje sopomenk ali kopičenje sinonimnih besed. Pomen teh besed je v grobem isti. Če pa primerjamo pomena skrajno desne in skrajno leve besede, ugotovimo, da njun pomen ni isti, ampak samo podoben. Če primerjamo prvi dve desni besedi, ugotovimo, da sta si pomena teh dveh besed zelo podobna.)

Najbolj čisti sinonimi obstajajo v jeziku med slovničnimi besedami. Ta so npr. sopomenke *inter – pa*, vendar je pri teh besedah razdeljena njihova stilna raba.

Primer: *Tine in Tone*

Tine ter Tone

(Oba primera sta slovnično pravilna, vendar je stilno boljši prvi primer.)

19. Inherentni in adherentni stilni pojavi. EVA

Inherentni in adherentni stilni pojavi so besede in besedne zveze, ki v besedilu (govorjenem ali pisanem) nimajo nevtralnega pomena, so zaznamovane

Inherentno zaznamovane besede in besedne zveze so tiste besede in besedne zveze, ki jih v nobenem besedilu ne moremo uporabiti nevtralnno. To pomeni, da so te besede stilno zaznamovane že same po sebi. Če jih poiščemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, bodo te besede ali besedne zveze označene s kvalifikatorjem.

Primer: *keš* (Te besede v nobenem besedilu ne moremo uporabiti kot nevtralne besede. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je označena s kvalifikatorjem sleng.)

Adherentno zaznamovane besede in besedne zveze pa so tiste besede in besedne zveze, ki imajo večinoma nevtralne pomen, vendar so v besedilo umeščene tako, da so dobile drugoten pomen, se pravi so zaznamovane samo glede na besedilo, ne pa tudi kot besede ali besedne zveze same po sebi kot pri inherentno zaznamovanih besedah.

Primer: *Sveti čas je tih kot nuna.* (*Nuna* je sicer nevtralna beseda za redovnico oziroma žensko, ki je svoje življenje posvetila Bogu, vendar je v tem stavku beseda adherentno zaznamovana.)

Adherentno zaznamovane besede je sicer v besedilu težje razpoznati, saj se vežejo na kontekst, vendar je učinek adherentno zaznamovanih besed večji.

Na vprašanje se, seveda, da odgovoriti bolj učeno (To sem copy – paste iz Ivinih zapiskov)

Inherentnimi lingvostilističnimi pojavi: ti se »pripnejo« na lingvistično enoto, so stalen, vsebovan del neke lingvistične enote. Ko slišimo tako besedo, vidimo poleg denotacije tudi ta inherenten konotativni pomen. Konotacije so že narejena lingvistična dejstva.

Adherentnimi lingvostilističnimi pojavi: ustvarjene so v pomenu, preko čustev, spomina ... Če je jezik viden kot samo skupek besed, potem mora individualni govorec spodbuditi v tem primeru konotacijo. Če pa vidimo jezik kot nekaj, kar poleg besed vsebuje še besedne zveze in podobno, potem ta konotacija ni priklicana, ampak samo reproducirana – v tem primeru je torej konotacija tudi že ustvarjena v teh besednih zvezah.

Še ena opombica: Iva je v svojih zapiskih iz študijskega gradiva na strani 2 v drugem odstavku zapisala angleški primer *klimaksa* (stilistično zgoščevanje). Jaz sem v svojih zapiskih našla slovenske primere:

- prosim te in rotim;
- laskal se je, dobrikal in prilizoval;
- spolzko, sodrasto in plundrasto stanje.

20. Na besedilu (Tema dneva: Na minskem polju; Dobrodušni svatje) ponazorite intenzifikacijo jezikovnih sredstev. (Deli besedila, ki jih bo treba razčleniti, bodo zapisani!) TADEJA M.

Intenzifikacija jezikovnih sredstev – postopek, v katerem avtor v besedilu uporabi zaznamovano besedje, pri čemer gre za približevanje **pragu stilne norme** ali njeno preseganje s količinskim pretiravanjem pri uporabi stilemov in premočno zaznamovanih sredstev. Metafore naredijo besedilo hermetično in zato izgubi svoj smisel → prag je presežen. Zato je pregon zaznamovanih besed do take mere, da je besedilo še razumljivo, opravičen.

Posledica prestopa praga stilne norme:

- nerazumljivost celotnega besedila širši publiki
- negativno vrednotenje vsebine glede na pretirano uporabo sredstev

Primer intenzifikacije :

Tema dneva: Na minskem polju (glejte besedilo, ki ste ga dobili na predavanjih):

- Poračje ne more biti revolucionarno in še manj avantgardno.
- Naprej, torej, tovariši!
- ...smo se znašli na minskem polju ljudskega nezadovoljstva, gospodarskega nazadovanja, političnih razprtij...
- Če gremo po Honeckerjevo – mina, po Dubčkovu – mina, po kitajsko – tam smo že bili! Kako torej?
- ...stopicati na mestu
- ...stopajo po prstih drugače mislečih...
- ...ker vneto kličejo na pomoč tiste, ki se spoznajo predvsem na polaganje min...
- itd.

Vaja: za vajo poiščite primere intenzifikacije jezikovnih sredstev v Temi dneva: Dobrodušni svatje!! 😊

Naj tukaj omenim še neuspelo metaforo ali katahrezo. V umetnostnem besedilu je to vrsta metafore, ki družbi med seboj nezdružljive pojme, v neumetnostnem besedilu pa je to metafora, ki avtorju ni uspela (→ pri neprimerljivih pojmi) in je zato neprimerna za uporabo.

21. SSKJ in stilna vrednost besed. URŠA S

Kvalifikatorji stojijo pred razlago posameznih besed, opredeljujejo besede, pomene, zveze. Če ima enota kvalifikator, je:- knjižna, vendar vezana na določeno funkcijsko zvrst
- neknjižna, v knjižnem jeziku je sprejemljiva kot funkcionalni stilizem.

1. Stilno neoznačena, nevtralna beseda (nekvalificirana, nima kvalifikatorja) - 60% v SSKJ, lahko jih uporabljamo kadarkoli, v vsakem besedilu. Predstavljajo ogrodje vsakega besedila.
2. Besede s stiloplastnimi kvalifikatorji, kar besedo umešča v neko stilno plast jezika. Vezane so na pisano besedo (globočina - pišemo, ne govorimo) in na neknjižne jezikovne sisteme (?)
3. Čustveno obarvani izrazi:- ekspr. - kadar avtor ni vedel, kakšna je natančna čustvena oznaka
-ljubkovalno, zmerljivo - kjer se da čustven odnos določiti
4. Časovno preferenčni kvalifikatorji: zast. - informativna funkcija, označuje besede, ki jih ni več v jezikovnem sistemu, vendar se še pojavljajo v besedilih (literarna dela). Raba peša/narašča je najbolj nezanesljiv, nenatančen kvalifikator.
Nadrejeni sinonim za razlago za podpičjem (printer; tiskalnik, garant; porok)
Normativni kvalifikator:
  - -izraz je v rabi, vendar se ne ujema z eno od veljavnih norm /nepravilno, neustal.
  - -izraz se ne ujema z normo v stavkovnem izražanju, knjižno sprejemljiv / nestrokovno

Stiloplastni kvalifikatorji:

bibl. = iz biblije povzeta prisposodba, izrek (beseda je padla na kamen = nasvet ni imel zelenega uspeha), (beseda je meso postala = kar je bilo govorjeno, se je uresničilo), (ločiti ljulko od pšenice = ločiti slabo dobrega)

knjiž. = enota, ki se rabi zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku, v pogovornem jeziku pa zveni nenavadno (bohotiti se = biti bujno razraščeno), (razkrižje = razpotje, križišče)

pesn. = enota, značilna za pesništvo, prozo, zlasti tisto, ki je časovno malo odmaknjena (begoten = kratkotrajen, bežen; ki se hitro časovno odmika), (bohot = bohotenje, bahavost), (snivati = sanjariti, sanjati, spat), (zefir = lahen, navadno topel vetrič)

pisar. = enota, ki je značilna za pesniško, poslovno, včasih togo izražanje (beležiti = se priporočamo in beležimo z odličnim spoštovanjem), (glasom = glasom odločbe - po odločbi), (dotični = ki se o njem govori, misli)

publ. = enota, značilna za dnevni in revijski tisk (zorni kot, zatresti gol, v veliki meri)

vznes. = enota, značilna za slovesen slog (navadno retorični govori, slovesnost), (iztrpeti = umreti; epopeja = obširnejši ep; domača gruda = domovina, domači kraj; kronati = zelo uspešno kaj končati)

SSKJ - priznava različne pojavne oblike sistema KJ

- stilno grupira izrazna sredstva in tako uporabniku omogoča njihovo pravilno in funkcionalno uporabo
- izrazna sredstva so natančno opredeljena glede na določen način izražanja, na določen stil KJ

Če ima beseda pred razlago kakršnokoli oznako - **kvalifikator** (=opredeljujejo besede, pomene, zveze) -, pomeni:

1. da je ta **beseda knjižna**, vendar vezana na določeno funkcijsko zvrst (npr. *knjižno*, *pesniško*, deloma *ekspresivno*, oznake posam. strok, npr. *kemično*, *filozofsko*)
2. da je **neknjižna** in je za knjižni jezik sprejemljiva samo kot funkcionalni stilizem (izrazje z oznako *pogovorno*, *narečno*, *žargonsko* ...)

22. Vrste kvalificiranih besed. URŠA S

1. **STILNO NEOZNAČENE (NEKVALIFICIRANE), NEUTRALNE BESEDE:** v SSKJ jih je nad 60 % in jih lahko uporabimo kadarkoli v vsakem besedilu; predstavljajo ogrodje vsakega besedila
2. **BESEDE S STILNOPLASTNIMI KVALIFIKATORJI:** besede so umeščene v neko stilno plast jezika; besede so vezane na:
  - a) **pisano besedilo** (kvalifikatorji: *pisarniško*, *publicistično*, *biblijsko*, *pesniško* in *knjižno*; *vneseno* - poseben kvalifikator v tej skupini, ki je vezan na določen način javnega govora v pisani ali govorjeni obliki)
  - b) **neknjižne jezikovne sisteme** (kvalifikatorji: *pogovorno*, *nižje pogovorno*, *narečno* in *žargonsko*)
3. **ČUSTVENO OBARVANE BESEDE:** če se čustvena prizadetost govorečega ne da natančneje določiti, ima beseda oznako *ekspresivno*; če je ta določljiva, ima beseda kvalifikatorje: *slabšalno*, *nizko*, *evfemistično*, *ironično*, *ljubkovalno*, *šaljivo*, *vulgarno*
4. **BESEDE, OZNAČENE S ČASOVNO-FREKVENČNIMI KVALIFIKATORJI:**
  - kvalifikatorja, ki določata izrazno vrednost **glede na čas:**
    - a) *zastarelo*: tako označenih besed ni več v jezikovnem sistemu, se pa pojavljajo v literarnih delih, predvsem v delih slovenskih klasikov; imajo samo informativno funkcijo (bera)
    - b) *starinsko*: beseda je bila v določenem času nevtralna, danes pa je zaradi različnih vzrokov dobila časovno odmaknjen prizvok - ne opravlja funkcije nevtralnega poimenovanja (brzopis =>stenografija)
  - kvalifikatorji, ki določajo besedo **frekvenčno**: *raba narašča*, *raba peša*, *redko*
  - besede, ki imajo **frekvenčno oznako v zvezi s pravopisom, pravorečjem in morfologijo**: *in* (obe predstavljeni varianti enako rabljeni), *tudi*, *stilistično* (zapostavljena beseda je redkejša: argo tudi argot, babjak stil. babjek)
Pogostnosti v slovarju podajajo tudi sinonimne povezave. Beseda, ki ima namesto razlage naveden samo sinonim ali ki sicer ima razlago, pa ima na koncu razlage za podpičjem še sinonim, je redkeje rabljena - je manj priporočljiva kot sinonim (*duri* - star. vrata in dalija - grmičasta jesenska vrtna cvetlica z velikimi raznobarvnimi cveti; *georgina*) = gre za **nadrejeni sinonim**
5. izjemoma imajo besede tudi **POSEBNE NORMATIVNE KVALIFIKATORJE:**
beseda se ne ujema:
  - a) vsaj z eno od veljavnih norm knjižnega jezika; kvalifikatorja: *nepravilno*, *neustaljeno*
  - b) z veljavno normo v določenem strokovnem, znanstvenem izražanju; kvalifikatorji: *nestrokovno*, *strokovno*, *poljudno* (baterija - poljud. električna žepna svetilka)

23. V besedilu (na zgledih) razpoznavajte in označite stilno vrednost besed.

24. Subjektivizirana sporočila. EVA

Subjektivizirana sporočila kažejo na subjektivni odnos do tega, kar se posreduje. Zato je pri oblikovanju subjektiviziranega sporočila treba izrabiti izrazje, ki čim bolj posreduje čustveno dejavnost. To pomeni, da ima avtor/avtorica čustven odnos do upovedane resničnosti. Učinek besedila je odvisen od stopnje avtorjeve čustvene aktivnosti. V skrajni obliki deluje samo na čustva občinstva, kar se da uporabiti pri propagandi za manipulacijo. Poznamo dve vrsti subjektiviziranih sporočil:

- a) Samo pisana, vedno javnosti namenjena sporočila, za katera so značilne pesniške, knjižne, starinske enote in redke besede. V teh sporočilih so besede, ki so v SSKJ označene s kvalifikatorjema **knjiž.** ali **ekspr.**
- b) Govorjena in pisana sporočila, za katera so značilne ekspresivne besede, tudi iz pogovornega sistema, se pravi se v teh sporočilih nahajajo besede, ki so v SSKJ označene s kvalifikatorjem **pog.** ali **ekspr.** Poleg teh besed v teh sporočilih najdemo tudi besede, ki so v SSKJ označene s kvalifikatorjem **slabš.** in **nar.** Sposojanje besed in drugih jezikovnih značilnosti iz drugih ravni kaže na čustven odnos do upovedanega in vrednotenja upovedanega. Pri vseh teh besedah gre za t. i. **vstop neknjižnih prvin.** (Vir: Zapiski)

SUBJEKTIVIZIRANO sporočilo: Nevtralni fond predstavlja večino. Glede na izrazje delimo ta sporočila na:

- Samo pisana, vedno javnosti namenjena: Besedje so izrazi, označeni knjižno in pesniško, velikokrat so tu tudi starinske in redke besede. Značilna je posebna kategorija ekspresivnosti. Za stilno barvanje se uporabljata avtohtono besedišče (pogojuje način izražanja, nosi oznake *pesniško, knjižno, ekspresivno*) in neavtohtono besedišče (je posledica časovnega premika, to so starinske enote). Ta sporočila registrirajo predvsem enosmerno gibanje besedišča, iz nevtralnega izrazja navzven (tipičen primer: starinsko izrazje).
- Govorjena in pisana: Pogojujeta jih v glavnem ekspresivno izrazje (oznake *pogovorno, ekspresivno, slabšalno ...*) ter pogovorno in narečno besedišče. Izrazni učinek se dosega še s sposojanjem izraznih sredstev iz drugih sistemov slovenskega jezika (pogovorni, narečje) in z uporabo leksike, ki kaže direktno vrednotenje poimenovanega, ali z drugimi besedami, z leksiko, ki direktno posreduje čustveno aktivnost (*ekspresivno*) ali celo usmerjeno čustveno aktivnost (*slabšalno, nizko, ljubkovalno, ironično ...*). Tu imamo opravka z nevtralizacijo različnih stilnih elementov in z umikom iz realnosti. Pogovorna beseda se ali zaradi vztrajne rabe ali zaradi potrebe po določenem izrazu počasi nevtralizira, se pravi, da preide v nevtralni izrazni fond. Lahko pa se tudi kakšna nevtralna beseda začne v pogovornem jeziku uporabljati v novem, dotlej zanjo neznanem pomenu. (Vir: Ivini povzetki literature)

25. Objektivizirana sporočila. EVA

Z objektiviziranimi sporočili posredujemo kar se da objektivno in preverljivo. Pri oblikovanju objektiviziranih sporočil nas vodi težnja po logičnosti, smiselnosti, ki jima je treba najti ustrezen izraz. (To poskušam jaz s pisanjem tega odgovora in vseh prejšnjih odgovorov, ki sem jih spisala.) Ločimo dve vrsti objektiviziranih sporočil:

- a) Strokovna, znanstvena besedila, za katera so značilni ozko strokovni izrazi, ki so znani ozkemu krogu strokovnjakov.

- b) Poljudna besedila, za katere so značilni širše znani strokovni izrazi in več nevtralnega besedišča. To pomeni, da namesto ozko strokovnih izrazov uporabimo opis termina in tako z nevtralnimi besediščem rahljamo jedrnat slog. (Vir: Zapiski)

OBJEKTIVIZIRANO sporočilo: Ogrodje tudi tvori nevtralna leksika, dokončno funkcionalno obliko pa daje terminologija = strokovno izrazje. Delimo jih na:

- Izrazito strokovne, znanstvene tekste (pisano objektivizirano sporočilo): Leksika je veliko bolj ustaljena, meja med nevtralnimi in terminološkimi izrazji je trdnjša, navadno ne prihaja do nevtralizacije terminov, mogoč pa bi bil obraten proces, vendar se zaradi dvoumnosti to redko dogaja.
- Poljudnejše in čisto poljudne objektivizirane tekste (pisano+govorjeno objektivizirano sporočilo): Uporabljajo se širše znani, aktualnejši termini. Leksika je sposobna sprejemati poimenovanja celo iz pogovornega jezikovnega sistema in jih tako narediti za sestavni del leksike knjižnega jezika, v primeru velike aktualnosti pa celo za sestavni del nevtralne knjižne leksike (npr. semafor). (Vir: Ivini povzetki literature)

26. Stil posamezne ubeseditve.

27. Individualni jezikovni stil.

28. Jezikovni stil literarne smeri, generacije, obdobja.

29. Objektivni stilotvorni dejavniki. **MAŠA P**

STILOTVORNI DEJAVNIKI so vsi dejavniki, ki **določajo izbiro jezikovnih sredstev in vplivajo na končni stil sporočila**. Njihov vpliv je zapleten in neprekinjen proces, ki poteka sočasno z nastajanjem sporočila in stila. Večinoma se njihovega delovanja ne zavedamo, čeprav tvorijo, modificirajo in usmerjajo stil sporočila.

OBJEKTIVNI STILOTVORNI DEJAVNIKI na tvorca sporočila vplivajo od zunaj, gre torej za **vpliv objektivno danih okoliščin**.

Ti dejavniki so:

1. FUNKCIJA SPOROČILA:

Prevladujoča funkcija, skupna vsem besedilom je SPORAZUMEVALNA FUNKCIJA, besedilo pa lahko ima tudi druge funkcije, naprimer strokovno sporazumevalno, informativno, usmerjevalno (npr. navodila), utemeljevalno (argumentacija), persuazivno (prepričevalno), estetsko ...

Funkcijska zvrst: **umetnostno ali neumetnostno besedilo**.

Prevladujoča funkcija je povezana s ciljem in namenom sporočanja ter skupaj z drugimi dejavniki pomembno vpliva na stil.

Prevladujoč namen, ki ga ima besedilo, izraža, kaj želi tvorec sporočila s sporočilom doseči.

2. VRSTA SPOROČILA

Izbira jezika in vrste sporočila je odvisna od **sporočanjekega položaja (javnega ali zasebnega) in objektivnih okoliščin**. Sporočilo je lahko uradno, poluradno ali zasebno.

AKTUALIZACIJA : AVTOMATIZACIJA

Vse kar odstopa od običajne rabe je aktualizirano ali zaznamovano običajna raba; nezaznamovana, ni veliko stilnih izbir; sporočilo je definirano s formo (obrazec) = URADNO SPOROČILO

3. SPOROČANJSKI POLOŽAJ IN OKOLJE (OKOLIŠČINE SPOROČANJA)

Sporočanjski položaj v širšem pomenu je **celota objektivnih in subjektivnih dejavnikov**, v ožjem pomenu pa je to **atmosfera, njene kvalitete in krog naslovnikov**. Vsak posameznik ima svoj sporočanjski prostor. Okoliščine sporočanja so bližina, daljavo prostora sporočanja, intimen, uradni odnos med sogovornikoma in hierarhija med njima (profesor – študent), znani, neznani naslovnik ...

4. NASLOVNIK

Naslovnika moramo zavestno upoštevati. Ozirati se moramo na to, ali je naslovnik posameznik ali kolektiv, ali gre za večji ali manjši kolektiv, ali je naslovnik znan ali neznan itd.

5. UPORABLJENA OBLIKA SPOROČILA

Sporočila se razlikujejo tudi glede na to, ali so **govorjena ali pisana**. Pisana sporočila so vedno pripravljena, govornjena pa so lahko pripravljena ali nepripravljena in so neposredno povezana s konkretnim položajem, v katerem poteka sporočanje (neposredni stik z naslovnikom).

Razmerje med knjižnim in neknjižnim jezikov vzdržujejo pisana besedila.

Problem: internetne klepetalnice, sms, e-mail; tam se pojavlja neknjižni pisani jezik, pisano besedilo, kot bi se pogovarjal.

6. STOPNJA PRIPRAVLJENOSTI SPOROČILA

Sporočila so lahko **pripravljena ali nepripravljena (spontana)**. Značilnosti nepripravljenih sporočil so nepremišljen izbor, ponavljanja, neizdelanost skladenjske zgradbe, jezikovne hibe, ki vplivajo na kulturo govora.

DVE SKRAJNOSTI: knjižno – pripravljeno – zapisano
Neknjižno – nepripravljeno govornjeno

7. UPORABLJENI KOD SPOROČANJA

Sporočanje je lahko **verbalno, neverbalno (mimika, gestika) ali mešano sporočanje**.

Verbalni jezik sestavljajo pisni in govorni znaki, izbor socialne zvrsti (javnost nastopanja, zavestno sporočanje ...)

8. TEMA SPOROČANJA

Vsaka tema sporočanja je povezana s konkretno dejavnostjo in mišljenjem ter je različno javno pomembna. Tema vpliva na natančnost in obvezujočnost sporočenega. Vsebina sporočila večinoma vpliva na formo oz. vrsto besedila.

30. Subjektivni stilotvorni dejavniki. MAŠA & TADEJA M.

Povezani so z avtorjem, z njegovim **individualnim stilom**. Vplivajo na individualne razlike v stilu in kompoziciji. Največja možnost delovanja subjektivnih stilotvornih dejavnikov se kaže v vsakdanjem sporočanju (praktično sporazumevalna zvrst), od drugih funkcijskih zvrsti pa v umetnostni in nekaterih publicističnih žanrih (komentar, glosa ...). Na avtorski stil vpliva:

- njegova intelektualna raven, izobrazba, zmožnost abstrakcije in logičnega mišljenja
- obvladanje koda (koliko obvlada jezik)
- življenjska izkušnost, kulturna in družbena razgledanost
- raven splošne in strokovne izobrazbe
- poznavanje teme
- umeščenost tvorca v določeno družbeno skupino in okolje
- značajske in duševne lastnosti, trenutno fizično in psihično stanje ter pripravljenost do sporočanja
- lastnosti, povezane s starostjo in spolom
- odnos do naslovnika
- osebne nagnjenosti in navade
- vpliv branja (citati, aforizmi, frazeologemi)

Stilotvorni dejavniki – so vsi dejavniki, ki določajo izbor jezikovnih sredstev in vplivajo na končni stil sporočanja.

Delitev:

1. Objektivni stilotvorni dejavniki → so odvisni od objektivnih okoliščin, ki obkrožajo tvorca sporočila:

- namen in funkcija sporočila (→ v katero funkcijsko zvrst spada – sporazumevalna, strokovno-sporazumevalna, informativna, funkcija; (ne)umetnostno besedilo; Prevladujoča funkcija sporočila je povezana s ciljem in namenom sporočanja!) in namen tvorca
- vrsta sporočila (žanri → uradno – poluradno – zasebno; aktualizacija - avtomatizacija)
- jezikovni položaj(situacija) in okolje (javno vs. zasebno)
- naslovnik
- uporabljena oblika sporočila (pisno – govorno)
- stopnja pripravljenosti sporočila
- uporabljen kod/jezik
- tema sporočila
- stik in menjava govorečih (posredno – neposredno, monološko-dialoško)

2. Subjektivni stil. dejavniki → so povezani s posameznikom in njegovim avtorskim in individualnim stilom:

- intelektualna raven, izobrazba, zmožnost abstrakcije in logičnega razmišljanja
- obvladovanje koda (poznavanje govorne in pisne norme KJ)
- življenjska izkušnost
- kulturna in družbene razgledanost
- raven splošne in strokovne izobrazbe
- poznavanje teme
- umeščenost tvorca v določeno družbeno skupino in okolje
- značajske in duševne lastnosti
- trenutni psihofizično stanje in pripravljenost do sporočanja
- lastnosti povezane s starostjo in spolom
- odnos do naslovnika

- osebne nagnjenosti in navade → stilna manira
- vpliv branja (→ citati, aforizmi, frazeologemi; obnovitev znanega filma, knjige, članka)

31. Stilno zaznamovana – nezaznamovana jezikovna sredstva. **PIKA**

Vsakemu stilnemu področju ustreza STILNA PLAST JEZIKOVNIH SREDSTEV – tj. skupek ali celota specifičnih sredstev, ki so uporabljena v pojavih dane funkcijske zvrsti.

1. Če se uporabljajo v ustrezni zvrsti so NEZAZNAMOVANA / AVTOMATIZIRANA / PRIČAKOVANA;
2. če pa se uporabljajo v drugi zvrsti, govorimo o STILNO ZAZNAMOVANI rabi. Stilno plast sestavljajo STILNO ZAZNAMOVANA sredstva z vseh ravnin jezikovne zgradbe – torej so lahko stilno zaznamovana *glasovna, oblikoslovna, besedna, besedotvorna, skladijska in besedilna sredstva*.
3. Ob zgoraj omenjenih pa obstaja še plast STILNO NEVTRALNIH SREDSTEV – slednje je kot temelj mogoče uporabljati v vseh funkcijskih zvrsteh.

32. Stilem. **PIKA & IVA**

Stilem je osnovna enota, npr. fonem, morfem ali tekstem. Je hkrati vsako stilno zaznamovano sredstvo (vsako sredstvo, ki ni nevtrarno).

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika*: Stilem je stilno zaznamovano, tj. od nevtralnega posebno sredstvo jezika, s katere koli njegove ravnine (npr. raba izrazov, ki so zastarevajoči, starinski, narečni, zastareli, izobrazbeno značilni, zahodnoevropsko prevzeti namesto domači ...). Lahko so tudi le besedilni (npr. z glasovno orkestracijo, mero in rimo, ironijo, besednim redom ...).

33. Funkcijske zvrsti in stil: pogovorni, strokovni, publicistični, umetnostni stil. **PIKA**

Za vsako stilno področje oz. FUNKCIJSKO ZVRST obstaja specifična in ustrezna STILNA PLAST. Vsaki funkcijski zvrsti tudi ustreza pripadajoči STILNI TIP, ki je določen s stilno normo.

1. PRAKTIČNO SPORAZUMEVALNA FUNKCIJSKA zvrst:

Podzvrst: pogovorna.

Prevladujejo govorna, redkeje pisne sporočila (osebna korespondenca). Ta besedila so zasebna (redkeje javna) in so namenjena ozkemu krogu sodelujočih. Realizirajo se skozi narečje, pokrajinsko pogovorni jezik in knjižno govorico.

Stilna plast: značilne so glasovne in oblikoslovne različice ter leksikalne prvine, ki se pogosto rabijo skupaj s vsakdanjo govorico in so torej neknjižne. Torej gre za skladijske prvine govornega jezika.

Stilni tip: poleg posebne vrste nevtralnih sredstev je za ta tip značilna precejšnja področna spremenljivost. Izločene so ozko knjižne prvine, razen če so stilno prevrednotene (npr. če se uporabljajo na TV, a ne v čisti knjižni obliki).

2. ZNANSTVENA zvrst:

Podzvrsti: strokovno-znanstvena, praktično strokovna in poljudnoznanstvena.

Prevladujejo pisna sporočila, redkeje govorna, ki so namenjena širšemu ali ožjemu krogu strokovnjakov. Uresničujejo se kot knjižni jezik.

Stilna plast: značilni so posebni strokovni termini (strokovni izrazi), ki so zapletene skladijske zgradbe – npr. uporaba trpnika, brezosebna raba, ...

Stilni tip: poleg nevtralnih sredstev je možna uporaba vseh glasovnih in oblikovnih sredstev. Pojavljajo pa se tudi umetnostne in ekspresivne prvine, ki pa so vezane na strogo znanstvenost.

3. PUBLICISTIČNA zvrst:

Podzvrst: poročevalska, oglaševalska, beletristična (slednja je nekako vmes med umetnostno in publicistično, npr. reportaže, portreti, kritike, ...).

Prevladujejo pisna pa tudi govorna sporočila, ki so javna in tako namenjena širokemu krogu naslovnikov. Uresničujejo se v knjižnem jeziku.

Stilna plast: gre za avtomatizirana leksikalna sredstva, ki so pričakovana.

Stilni tip: poleg nevtralnih sredstev najdemo zaznamovano rabo stilno nasprotnih si sredstev, kot so: knjižna - neknjižna, strokovna – umetnostna, avtomatizirana – aktualizirana, nevtralna – ekspresivna (v ta dva pola parov se po mnenju Kalinove razvrsti vsa publicistika).

4. UMETNOSTNA zvrst:

Podzvrst: poezija, proza, dramatika.

Uresničuje se v obliki pisnih sporočil, drama pa tudi govorno (na odru). Gre za knjižni jezik, redkeje narečja.

Stilna plast: gre za šibko plast poetizmov (značilni zlasti za pesniško zvrst).

Stilni tip: poleg nevtralnih besed obstaja tudi možnost rabe sredstev vseh socialnih zvrsti in vseh stilov knjižnega jezika z estetskim ciljem.

34. Avtomatizacija – aktualizacija jezikovnih sredstev. TINKARA & IVA

AVTOMATIZACIJA – razaktualizirana raba, pogosta raba, nevtralnost, nezaznamovanost

AKTUALIZACIJA – narejena enkrat samkrat, enkratni učinek, nenevtralna, zaznamovana raba (najinost):

→ neologizmi

1. presenetimo

2. nova stvar, potreba – neologizem hitro pride v ustaljeno rabo

→ katahreze – neuspele metafore, združijo nezdružljive stvari – naslovnik ne razume, ne dojame, kar pa si kot novinarji želimo (razvozlati Gordijski voz – presekatil pravilno)

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika:* Aktualizacija = postopek, pri katerem možna ali abstraktna jezikovna prvina dobi določeno obliko ali vlogo. Avtomatizirati = jezikovno sredstvo tako obvladati, da ga uporabljamo ali tvorimo brez zavestnega napora ali take asociacije.

35. Obnovitve vzorcev in klišejev. (Knjiga Korošec) IVA

Obnovitve so vrsta aktualizacije v časopisnih naslovih. So redkeje zastopane od metafor in metonimij, ampak jih po učinkih prekašajo. Glede na izbiro sestavin se delijo na **obnovitve klišejev in obnovitve vzorcev**. Glede na obliko oz. podobnost z virom, katerega obnovitve predstavljajo, pa je v vsaki skupini še podskupina: **ponovitve klišejev in ponovitve vzorcev**. V naslovih *obnovljeni klišeji* so splošno znana rekla, rečenice, pregovori, frazeologemi. *Obnovljeni vzorci* pa so znani izreki, znani naslovi literarnih, filmskih in drugih del. *Obnovljenim reklom, rečenicam, pregovorom* itd. se v naslovih ne spremeni njihova narava in njihova prvotna vloga, tj. določeno prvino iz resničnosti poimenovati frazeologemsko. *Obnovljeni vzorec* pa se od frazeologema, ki je v naslovu obnovljeni kliše, bistveno loči po tem, da ni produkt poimenovalnega procesa, ampak zgolj označevanje ene same (konkretne) okoliščine in samo skupaj z njo ima svojo informativno vrednost. Nima značaja poimenovanja, ampak je opis. Učinkujejo samo tisti obnovljeni vzorci, ki so dovolj razširjeni

– miselna povezava med sporočevalcem in naslovnikom namreč daje obnovljenemu naslovu zaželeno stilno učinkovitost.

Obnovitve niso izključno aktualizacijsko sredstvo časopisnega stila. Sobesedilno vezane obnovitve stilemov nastopajo v umetnostnih besedilih. S svojo opaznostjo, učinkovitostjo in pogostnostjo pa so vendarle izrazito naravoslovno sredstvo časopisnih naslovov in kot take važna sestavina časopisnega stila.

Obnovitev klišeja

Črpanje iz ljudske frazeologije ne more biti navodilo za tvorjenje poročevalskih besedil, ampak o primernosti odloča okoliščina in ustvarjalna sposobnost novinarja. Nastopajo samo tisti deli frazeologema, ki zadoščajo, da iz njih rekonstruiramo pomen (npr. *Denar skozi okno, Kako globoko v žep*). → naslovotvorni postopek

Ponovitev klišeja

Najpogostejše ponovitve so splošno znane rečenice. Nimajo novih prvin, ki bi signalizirale konkretno vsebino. Ne moremo iz samega naslova vedeti, na kakšno vsebino se ta pomen nanaša (npr. *V slogi je moč, Vsak je svoje sreče kovač*)

Obnovitev vzorca

Stilni postopki spadajo v okvir književnih odnosnic oz. literarnih referenc, tip empiričnih citatov. Viri obnovitev vzorca:

- *Obnovljeni so znani izreki*. Obnovitev je zasnovana na obliki frazeologema in je zamenjana ena enota, lahko pa je obnovljena samo oblika (npr. *Pil, zbil, ušel; Potrošnik – to zveni ponosno*).
- *Obnovljeni so znani citati iz umetniških besedil* (npr. *Sejem ni bil živ; Slep je, kdor se s časopisom ukvarja*).
- *Obnovljeni biblizmi* (npr. *Krompir naš vsakdanji*).
- *Obnovljene druge znane stalne zveze in poimenovanja* (npr. *Noč dolgih jezikov*).

Besedna zveza (ali redko beseda), ki je prvotno že znan naslov, se aktualizira tako, da se za funkcijo v časopisnem naslovu obnovi ena, dve ali več njegovih tipičnih sestavin. Prvotne zveze niso frazeologemi, zato tudi ni pravih prostih in stalnih delov v takem smislu, kot je pri obnovitvah klišejev. Vsebinska zveza med besedilom in vsebino, ki jo je naslavljala prvotno, in besedilom, ki ga naslavlja kot obnovljeni vzorec, je redka. Kolikor bolj je utrjena, splošno znana ta formalna podoba, toliko bolj se lahko oddaljijo od prvotnega. Nevarnost pa je, da bralec prvotnega naslova ne pozna.

Ponovitve vzorca

Za razliko od ponovljenih klišejev, pri katerih spoznamo njihov običajni pomen, ne pa tudi vsebine, ki jo naslavljajo, ponovljeni vzorci vsaj z eno besedo (ali celotnim pomenom) nakazujejo vsebino, povezava pa je vseeno šibka. Edina razlika med prvotnimi naslovi in ponovljenimi je širjenje z ločili (npr. *Na svidenje v naslednji vojni; Dolgo vroče poletje*).

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika*: To je sprememba stalne besedne zveze tako, da ustreza nekoliko premenjeni vsebini, da pa se pri tem ne izgubi »sozvenenje« tudi njenega prvotnega pomena, npr. po filmu *Grenki riž nato Grenki sladkor* ali po *Prišel, videl, zmagal še Prišel, podrl, odvihral*. >>> To, kar Toporišič našteva kot primere za obnovitve klišejev, Korošec v svoji knjigi navaja kot obnovitve vzorcev!

36. Stilistika skladijskih pojavov. (Knjiga Korošec) IVA

Stilnost se tudi v skladnji uveljavlja na podlagi variantnosti sredstev, ki pomenijo isto.

1. Pomenska podstava = katere vloge smo pripisali slovarskim enotam. Lahko imamo stavke z isto pomensko podstavo, le izrazna struktura je v različnih primerih različna. □ primer: *Šel sem na sprehod. Bilo je lepo vreme. & Šel sem na sprehod, ker je bilo lepo vreme.*

2. Stilno učinkujejo, v smislu čustvenosti, ekspresivnosti, primeri, ko dane skladenjske vzorce raznih povedi realiziramo večpovedno; pri tem je vseeno, ali gre za enostavčni ali za večstavčni skladenjski vzorec. Dejansko učinkuje stilno taka razstavljena poved že, če je druga prvina prvi dodana dostavčno. □ primer: *Domov sem prišel. Pozno. & Domov sem prišel. In si pripravil večerjo. & Domov sem prišel, pozno.*

3. Zdi se, da so variate s členki nečustvene oz. nepoudarjalne, variante z izpisanimi pomenskimi podstavami pa so zaznamovane. □ primer: *Tu smo samo trije. & Tu smo trije, več nas ni.*

4. Besedni in stavčni red: Za podredja velja nasproti ustreznim priredjem oblikovno razločevalna lastnost, da je vezniški stavek glede na nevezniškega svoboden. Pri takih podredjih se stilističnost dosega na podlagi inverzije obeh stavkov, prvotno razporejenih po členitvi po aktualnosti. Tako mora biti predmetni stavek za glavnim, če hoče biti stilno nevtralen. Tudi spremni stavek za dobesednim navedkom deluje stilno. □ primer: *»Kaj praviš?« je vprašala. & Da se ne smem tega dotikati, je bilo rečeno.*

Stilno nevtralna stava besednega reda je naslednja:

- a) stavčni členi kot sestavine glagolske zveze si v stavku sledijo v skladu z zakoni o členitvi po aktualnosti
- b) naslonke imajo v stavčni strukturi stalno mesto
- c) svojo trdno zaporednostno strukturo imajo neglagolske besedne zveze
- d) enako tudi t.i. zbirni naslonski niz

Torej: lahko menjavamo zaporedje stalnih sestavin ali pa v eno prvino, npr. besedno zvezo, vdirajo nove prvine.

5. K stilistiki se prišteva vse, kar je čustveno obarvanega. Skladnje se ne tiče prenesena raba najrazličnejših slovničnih kategorij (npr. *Danes smo pa hudi* namesto *Danes si pa hud*). Kot skladenjsko stilni ostanejo stavčno poudarjanje, zamolk, ponavljanje različnih vrst, neobičajne členitve besedila s premori, stavčna intonacija, register, hitrost.

6. Področje skladenjske stilistike je tudi prenesni/poročani govor, ki je ločen od primarnega govornega dogodka. Osnovne oblike so: premi (*Barbara je rekla: » ... «*), odvisni (*Barbara je rekla, da ...*) in polpremi (*Morala bo narediti to in to; Marjeta ji to priporoča*). Stilno nevtralen je odvisni, literaren pa polpremi. Dramatičen je premi govor, medtem ko sta prvotni govorni dogodek in odvisni govor nestilni, torej priložnostni varianti.

7. Posebno področje je izpust. Razlikujemo stilno nevtralni izpust (npr. *Prišel sem* namesto *Jaz sem prišel*) in protiizpust, znan zlasti v leposlovnih delih ali v vsakdanjem jeziku: ko se skladenjsko predviden izpust ne uresniči, temveč se besedno izpolni celoten skladenjski vzorec, npr. pri pomožnikih, predlogih (npr. *Smejala se je in jokala se je*). Neizpustnost ne želi izražati kakšne čustvene vrednosti, temveč pogosto nastopa zaradi t.i. logične kaprice ali avtorjevega napačnega jezikovnega nazora. Tu ne gre za izpust tipa *Hoditi po in ob progi*, ki seveda zahteva oba predloga. Tipični protiizpust je še t.i. pogovorni imenovalnik osebnega

zamika (npr. *Jaz ne vem, kaj mu je*). Običajno izpuščajo tudi časopisni naslovi (npr. *Vlak iztiril*).

8. Obseg jezikovnega znamenja: predolgi/prekratki stavki, preobsežne besedne zveze ... V praksi so skladijske enote omejene. Dolge povedi učinkujejo stilno zaradi nepreglednosti, kratke povedi zaradi nasekanosti.

9. Izrazito nesomerna stavčna struktura ali očitna somernost (oz. kak drug lik): npr. obsežna osebkova stavčna skupina proti zelo kratki povedkovi (npr. *Vsi ti naši po drugi svetovni vojni rojeni in vsega dobrega siti otroci so bili naš ponos*). Take so tudi velikodelne vezalne priredne zveze, bodisi mnogovezne bodisi brezvezne.

10. Skladijska stilističnost na podlagi prenosnika (kanala): besedilo, namenjeno za branje/govorjenje

11. Sem spada tudi pojav, ko se namesto eno- ali večbesednega poimenovanja uporablja njegov opis (npr. *kompas – tisto, kar kaže nebesne strani*). Stilno nevtralni možnosti sta obe le, ko imata enako pogostnost ponavljanja, pogosto npr. v strokovnem izrazju (npr. *žvečilni gumi* proti *žvečilni*).

12. Stilnost na podlagi različnega skladijskega naklona, npr. izražanje velevnosti na različne načine (npr. *Povej!* & *Boš povedal!* & *Povedati!*).

13. Skladijska stilnost na podlagi hierarhizacijske modifikacije prepozicije: gre za razmerje med tvorbo in trpno obliko stavka (npr. *Vlada je določila cene – Cene so bile določene*), za izpodrivanje konkretnega vršilca dejanja s splošnim (npr. *To boste napravili jutri – To se bo delalo jutri*) in za druga sredstva (npr. *To stvar poznam – Ta stvar mi je poznana*).

37. Stilna vrednost slovenskih knjižnih veznikov. (Knjiga Korošec) IVA

→ *Po Enciklopediji slovenskega jezika*: Stilna raba takih veznikov je stilno opazna raba, tj. raba kakega veznika v vlogi, ki jo nezaznamovano opravlja kak drug veznik. Npr. veznik *in* v protivnem ali posledičnem priredju: *Med vami sem bil, in (vendar) me niste prepoznali*. Primer je še veznik *da* na začetku prilastkovega odvisnika v naslednji povedi: *Kje so prepadi, da nisem pogreznil se vanje (v katere)*.

Kadar se pisatelj ali govoreči odloči za običajnejšo ali edino možnost, za inačico torej, ki jo uporabljamo z edinimi namenom, da pojav A predmetno ločimo od pojava B, trdimo, da je takšen izbor na ničti stilni stopnji. Ničta stopnja ne pomeni, da te vrste sporočila stilno niso nič, da so stilno nedoločena; njih stilna vrednost, značilnost, je prav v tej vsakdanjosti, neopaznosti. □ primer: za navadno vezalnost najpogosteje uporabimo veznik *in*

Do zaznamovane stilne stopnje pridemo tako, da neopazno kakor koli spremenimo. Če pri naših vezniških primerih veznik izpustimo, dobimo brezvezje. Veznik ima torej očitno zelo važno vlogo, da stvarjem daje videz vsakdanjosti, običajnosti. Z brezvezniško povezavo ponavadi hočemo povedati kaj posebnega, dati sporočilu poseben odtенок, skratka hočemo povedati več, kot povedo besede same po sebi. Pogosto nam na več skuša sugerirati pripovedovalčev način doživljanja označene predmetnosti.

Lahko pa tudi kaj dodamo. Mogoče je dodati veznik *in* že pri treh členih, ki so neopazno povezani z *in* le med drugim in tretjim členom (mnogovezje). Če je takih členov več kot tri, lahko vsakega izmed njih povežemo s predhodnim s takim *in*. S ponavljanjem veznika *in* se daje posameznik prirednim členom poseben pomen, pogosto se poudarja njihova tehtnost, svečanost njihove vsebine ... , o čemer je mogoče govoriti le ob konkretnih primerih slovenskega leposlovja.

Veznik *in* lahko postavimo tudi na začetek, in sicer v vseh treh tipih: pri navadni povezavi, brezvezju ali mnogovezju. Tak *in* na začetku uvodnega člena sam na sebi ne gradi mnogovezja. Tak *in* ali poudarja ali pa tako uvedeno sporočilo navezuje na že prej znano. Najlepši dokaz za to je, da ga lahko zamenjamo s poudarnim členkom ali pa s časovnim ali kakim drugim prislovnim določilom. Začetni *in* torej mnogovezja ne gradi sam na sebi, vendar ga na svoj način oživlja v tistem smislu, kakor oživlja tudi normalno ali brezvezno povezavo oz. tudi en sam člen.

Novo vrsto stilne zaznamovanosti imamo, če pri povezavi dveh sporočitvenih vsebin namesto veznika ene vrste (npr. protivne) uporabimo veznik druge vrste (npr. vezalne). Najpogosteje prav vezalni *in* nadomesti npr. protivne, posledične ipd. veznike. Takrat pride do svojevrstne oživitve razmerja med vsebinama obeh tako povezanih členov: lahko pomirja in ublažuje ali pa okrepi vez. Prvo ali drugo se razume in je utemeljeno v sobesedilu: gre za to, kaj je govoreči hotel povedati. Šele v primeru, ko bi torej namesto protivnih *a* ali *pa* uporabili *in*, je mogoče govoriti o stilni uporabi veznika *in* oz. (širše gledano) o stilni uporabi ene vrste veznikov namesto primarno za to določene.

Vezniki so v bistvu enopomenski, imajo en sam funkcionalni pomen, t.i. večpomenskost pa si pridobijo v sobesedilu. Ta večinoma ni na ničti stilni stopnji – tej pripada le glavni pomen. Z enopomenskostjo je mišljeno naslednje: veznik *in* npr. pomeni načelno nekaj drugega kot veznik *a*, obema pa je skupno, da nas neopazno prepeljeta od vsebine enega prirednega člena k vsebini drugega. Če pa se sporočilo z *in* uvedenega člena glede na predhodnega vendarle izkaže kot protivno, se naše pričakovanje ne izpolni; to nas preseneti, psihično močnejše zajame, kar je končno tudi namen vseh stilnih sredstev in stila nasploh.

VRSTNI vezniki = določeni za eno tipično funkcijo, ki je hkrati druge vrste vezniki ne opravljajo. Danes je le pa mogoče najti med tako vezalnimi kakor med protivnimi in posledičnimi vezniki.

Priredni vezniki:

- IN: Je enopomenski veznik. Njegova raba je neopazna, kadar se veznik nahaja med dvema (zadnjima) členoma, katerih vsebini sta si v odnosu soobstajanja ali zaporednosti. V vseh drugih primerih je opazna, stilno zaznamovana (npr. mnogovezje, v vzročnih, posledičnih in namernih povedih).
- PA: Raba v vezalnem priredju je za današnji jezikovni čut stilno zaznamovana, ima prizvok starinske ljudskosti (npr. *dež pa sneg & mraz je pa lačen sem*). Ničta stopnja je v protivnih priredjih, vse druge so zaznamovane. V odnosu do posledičnih veznikov deluje občutno deracionalizacijsko (*Iz koč sem slišal zvok, zato sem vstopil* – izrazito ublaženo: *Iz koč sem slišal zvok, pa sem vstopil*).
- ALI: Lahko je ločni ali protivni veznik. Ločni se rad okrepi s protivnim *pa* (npr. *Uči se ali pa pusti šolo*). Ločni *ali* je povezan z vprašalnico *ali*. Ločni *ali* dokazuje svojo samostojnost s tem, da ga ni mogoče nadomestiti z nobenim izmed protivnih veznikov. Za ta veznik sta oba, ločni in protivni, ničti stilni stopnji.

Podredni vezniki:

- **DA:** V sodobni slovnici ima 10 povezovalnih vlog: pri osebkovem, predmetnem, prilastkovem, časovnem, posledičnem, dopustnem, pogojnem, vzročnem, namernem in načinovnem odvisniku. Od teh je ta veznik mogoče zamenjati z drugačnim (=za določen odnos med nadrednim in podrednim stavkom prvotno vrstnim veznikom) pri časovnem (*da* □ *dokler*), dopustnem (*da* □ *četudi*), pogojnem (*da* □ *če*) in vzročnem (*da* □ *ker*) odvisniku. Pri osebkovem, prilastkovem in namernem stavku premena *da* s *če* ni zaznamovana stilno, temveč gre vselej za drugačno stvarno sporočilo (npr. *Povej doma, da prideš* pomeni nekaj drugega kot *Povej doma, če prideš*). Torej: razen pri časovnem, dopustnem, pogojnem in vzročnem odvisniku, kjer je stilno zaznamovan, je ta veznik treba obravnavati večpomensko (stilno nezaznamovano).
- **KO:** Uporabljamo ga pri časovnem, primerjalnem, pogojnem, dopustnem in vzročnem odvisniku. Prvi trije primeri so stilno nezaznamovani, torej večpomenski, saj je *ko* prvega primera načeloma možno zamenjati s *kadar*, v drugem stavku s *kot* in *kakor*, v tretjem pa s *če*, ki pomeni približno isto. Stilno zaznamovan pa je ta veznik v zadnjih dveh primerih, kjer ga lahko zamenjamo v prvotnim, tipičnim istovrstnim veznikom, namreč s *čeprav* in *ker*. Večpomenskost veznika *ko* se pri prvih treh primerih da deloma razložiti z različnim izvorom.
- **ČE:** Primeri so za osebkov, predmetni, pogojni in dopustni odvisnik. Da se nadomestiti z vrstnim veznikom, ne da bi se razmerje med obema členoma predmetno spremenilo, v predmetnem (npr. *Ni vedel, ali naj pride ali ne*), dopustnem (npr. *Rada ga ima, čeprav je še tak bedak*) in prilastkovem odvisniku (npr. *Preganjala ga je misel, ali je storil prav*). Nepremakljiva pogojnost je značilna za pogojni *če*, ki se ne da zamenjati z nikakršnim veznikom druge vrste. Torej: prvotni pomen veznika *če* je pogojen, stilno nezaznamovan. Stilno zaznamovana je raba v dopustnih stavkih (npr. *Ostani zvesta, če se še tolikokrat premisliš*). Če ga uporabimo namesto vprašalnice *ali*, je bolj ljudski, torej stilno zaznamovan, *ali* pa je bolj uraden.
- **KI:** Je oziralni zaimek in njegova prvotna naloga je, da uvaja oziralne stavke. Vzročni odvisnik je stilno zaznamovan. Tam, kjer poznajo *ki* in *ker* (v nekaterih narečjih), je eden izmed njih zagotovo stilno zaznamovan; v knjižnem jeziku je to *ki*, medtem ko je *ker* nevtralen (npr. *Ali te ni sram, ki imaš pijanca za moža*).

Skratka: vsak veznik ima načelno le eno tipično povezovalno vlogo, in ta je na ničti stilni stopnji (nezaznamovana). Dve vlogi imajo le priredni *ali* (ločni&protivni) ter podredni *ko*, *ki* (oziralni zaimek&veznik) in *da*.

Istovrstni priredni vezniki:

Po eni strani gre za kolikostne razločke, za različne pomene, po drugi strani pa imamo med njimi poleg dopolnilnih variant še stilno zaznamovane variante in take, ki so docela proste.

- **PA ŽE:** Je stilno zaznamovan.
- **NITI – NITI, NE – NE:** Prvo je pojačana oblika drugega. Stilno sta oba para nezaznamovana, mogoče je prvi par malo bolj uraden.
- **Protivni vezniki A, ALI, PA, LE, TODA, VENDAR, SAMO, NE – AMPAK (TEMVEČ, MARVEČ):** A je bil sprva literarno, knjižno obarvan. V lestvici *pa* (*a*) – *toda* – *ali* – *vendar* je prvi veznik najslabši, zadnji pa najmočnejši. Vsi vezniki (z izjemo *a*) so stilno nezaznamovani, na ničti stopnji, vendar seveda le takrat, ko se dejansko nahajajo med členoma. Kadar npr. *pa* uporabimo pri nasprotjih višje stopnje (npr. za *vendar*), je njegova

uporaba stilno zaznamovana. V razliki med *toda* in *vendar* je prvi bolj knjižen. V govornem jeziku je med *le* in *samo* prvi zaznamovan.

- Vzročni vezniki KAJTI, ZAKAJ, SAJ, SICER, NAMREČ: Namesto *zakaj* in *kajti* v pogovoru uporabljamo *zato ker* ali *ker*. Poleg stilno nezaznamovanih *saj*, *sicer* in *namreč* imamo še na pol zaznamovana *kajti* in *zakaj*, ki sta *sicer* med seboj v prosti razvrstitvi.
- Sklepalni vezniki ZATO, TOREJ, ZATOREJ, TAKO, TEDAJ, PA: Stilno nezaznamovan je *zato*, kolikostna inačica je *zatorej*. *Pa* ter *tako*, *torej* in *tedaj* so stilne variante osnovnega *zato*. Za *pa* je bilo že rečeno, da je proti *zato* deracionalizatorski. *Torej* ima stilno vrednost samo v nadomestni rabi za *zato*, samostojnost in *torej* ničto stopnjo zaznamovanosti tega vezniškega prislova pa dokazujejo položaji, kjer se ne da zamenjati z *zato(rej)* (npr. ne moremo reči *Kaj zato hočeš* namesto *Kaj torej hočeš*). Stilno zaznamovana sta nasproti *zato* tudi *tedaj* in *tako*.

Poleg vezalnega brezvezja poznamo še vzročno in sklepalno.

Istovrstni podredni vezniki:

- Primerjalni vezniki KAKOR (DA), KO, KOT (BI): *Ko*, *kakor* in *kot* so v primerjalni vlogi v prosti razvrstitvi, omejitve se tičejo le primerov, v katerih bi *ko* uvajal povedni stavek in bi ga zato lahko razumeli časovno, tj. v pomenu *kadar* (npr. *Povedal sem, ko sem slišal* je dvoumno). *Kar* se rabi v nekakem elativnem pomenu (npr. *Teci, kar moreš*), *kolikor* je v taki vezi slabotnejše.
- Pogojni vezniki ČE, AKO, KO, SAMO, LE: Stilno nevtralen, nezaznamovan, je najbolj veznik *če*, *ako* pa je stvaren ali patetičen. Zveze s *samo* in *le* pomenijo besedno stopnjevanje te pogojenosti in so glede na zveze s samim *da* stilno zaznamovane.
- Vzročni odvisniki DA, KER, KI, KO: Nezaznamovan je *ker*, drugi so stilno zaznamovani. *Da* vzročno razmerje ublažuje, primer s *ko* je poudarjen (npr. *Kaj mi boš to pripovedoval, ko sam ne veš resnice*), ki ima prizvok ljudečnosti.
- Posledični odvisniki DA, TAKO DA, DA (NE) BI: Varianta brez *tako* je dramatičnejša (npr. *Voznik je (tako) divjal, da so gume cvilile*). Vse tri variante so stilno nezaznamovane.
- Načinovni odvisniki DA NE, NE DA, S TEM DA: *Da ne* in *ne da* sta slovnično enakovredna, stilno nezaznamovana pa je zveza z *ne da* (npr. *Ne da bi spregovorili, so sedli*), ker je zveza z *da ne* dvoumna, saj lahko take primere pojmuje tudi vzročno ali namerno (npr. *Nikoli ne gre mimo, da se ne bi vsega spomnil*).
- Dopustni vezniki [ČEPRAV, ČETUDI, DASI, ČERAVNO, DASIRAVNO, DASITUDI], [DA, ČE, KO, KAKOR]: Prvih 6 je pravih vrstnih veznikov za dopustne zveze, ostali imajo nezaznamovane vloge drugje. Prva skupina je *torej* nezaznamovana, druga zaznamovana. Prva skupina so sinonimi, posamezna narečja govorijo samo nekatere od naštetih. Pri drugi skupini pa gre za manjšo stopnjo racionalnosti in večjo stopnjo afektivnosti. Da dopustnih primerov ne zamenjujemo s tipičnimi odvisniki (npr. *kakor* s primerjalnimi), za to skrbi drugačen, tj. protivni odnos dopustnih členov, česar pri prvotni povezavi ni (npr. *Naj sem tudi star, to bi še rad učakal – Star sem res, a to bi še rad učakal*).
- Krajevni vezniki KODER, KJER: Rabi se stilna varianta *koder* za *kjer*. *Kjer* kaže na eno mesto, *koder* pa na premikanje ali razmeščenost v prostoru. Raba je *torej* stopnjevanje. Stvar ni čisto jasna.
- Časovni vezniki KADAR, KO, KAR, ODKAR: Med *kadar* in *ko* je vsaj deloma dopolnjevalna razvrstitev, podlaga je narečno izhodišče uporabnika. Med *kar* in *odkar* je verjetno le stilna razlika.